

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 7

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

NIKOH DISKURSIDA TABU SO‘ZLAR VA EVFEMIZMLARNING NAMOYON BO‘LISHI (INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARI MATERIALLARI ASOSIDA)

Olimova Shaxnigor Olim qizi

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti, o‘qituvchi (PhD).

e-mail: shaxnigorolimova888@gmail.com .ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6038-357X>

Annotatsiya.

Mazkur maqolada nikoh diskursida tabu va evfemik birliklarning kommunikativ-pragmatik, lingvokulturologik hamda diskursiv xususiyatlari ingliz va o‘zbek tillari materiallari asosida qiyosiy tahlil qilinadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, nikoh diskursida tabu birliklar bevosita qo‘llanishdan ko‘ra evfemik vositalar orqali ifodalanadi hamda bu hodisa kommunikativ konfliktni kamaytirish, ijtimoiy masofani me‘yorlashtirish va adresatning pozitiv “yuzi”ni (positive face) saqlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: nikoh diskursi, tabu, evfemizm, pragmatika, diskurs tahlili, lingvokulturologiya, oilaviy muloqot, ingliz tili, o‘zbek tili.

ПРОЯВЛЕНИЕ ТАБУИРОВАННЫХ СЛОВ И ЭВФЕМИЗМОВ В БРАЧНОМ ДИСКУРСЕ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ)

Олимова Шахнигор Олим кизи

Университет информационных технологий и менеджмента, преподаватель (PhD).

Аннотация.

В данной статье будет проведен сравнительный анализ коммуникативно-прагматических, лингвокультурологических и дискурсивных особенностей табу и эвфемистических единиц в брачном дискурсе на основе материалов английского и узбекского языков. Анализ показывает, что в брачном дискурсе табуированные единицы выражаются эвфемистическими средствами, а не прямым применением, и что это явление служит для уменьшения коммуникативного конфликта, нормирования социального дистанцирования и поддержания позитивного “лица” (позитивного лица) адресата.

Ключевые слова: брачный дискурс, табу, эвфемизм, прагматика, дискурсивный анализ, лингвокультурология, семейное общение, английский язык, узбекский язык.

EXPRESSION OF TABOO WORDS AND EUPHEMISMS IN MARRIAGE DISCOURSE (BASED ON THE ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES)

Olimova Shaxnigor Olim qizi

University of Information Technology and Management, Lecturer (PhD).

Abstract.

This article will provide a comparative analysis of the communicative-pragmatic, linguocultural and discursive features of taboos and euphemisms in marriage discourse based on the materials of English and Uzbek languages. The analysis shows that in marriage discourse, tabooed units are expressed by euphemistic means rather than by direct use, and that this phenomenon serves to reduce communicative conflict, normalize social distancing and maintain the positive “face” (positive face) of the addressee.

Keywords: marriage discourse, taboo, euphemism, pragmatics, discourse analysis, linguoculturology, family communication, English, Uzbek.

Kirish. Til jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarning eng faol regulyatorlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, inson hayotining muhim bosqichlarini aks ettiruvchi diskurslarda til birliklarining tanlanishi bevosita milliy madaniyat, diniy qarashlar, axloqiy me‘yorlar hamda kommunikativ vaziyat bilan belgilanadi. Shunday diskurslardan biri nikoh diskursidir. Nikoh nafaqat huquqiy yoki diniy institut, balki turli kommunikativ strategiyalar, marosimiy nutq, qarindoshlik munosabatlari va oilaviy qadriyatlar kesishadigan murakkab diskursiv makon sifatida ham e‘tiborni tortadi. Shu sababli ushbu diskursda ayrim tushunchalar ochiq ifodalanmay, ularning o‘rnini evfemik birliklar egallaydi yoki, aksincha, ayrim mavzular mutlaqo tabu maydoniga kiradi.

So‘nggi yillarda antroposentrik tilshunoslikning rivojlanishi natijasida til hodisalarini inson omili bilan bog‘liq

holda tadqiq etish ustuvor yo'nalishga aylandi. Bunday yondashuvda til faqat grammatik tizim emas, balki jamiyatning madaniy xotirasi va kommunikativ tajribasini aks ettiruvchi mexanizm sifatida talqin qilinadi. Tabiiyki, tabu va evfemizm ham insonning ijtimoiy tajribasi, mentaliteti hamda madaniy qadriyatlari bilan chambarchas bog'liq hodisalardandir. Allan va Burridge ta'kidlaganidek, evfemizm jamiyat tomonidan noqulay deb hisoblangan tushunchalarni kommunikativ jihatdan maqbul shaklga ifodalashga xizmat qiluvchi universal lingvistik mexanizmdir [1]. Mazkur qarash evfemizmlarning faqat leksik hodisa emas, balki pragmatik strategiya ekanligini ham tasdiqlaydi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Nikoh diskursining o'ziga xosligi shundaki, unda jinsiy munosabatlar, bokiralik, homiladorlik, farzandsizlik, ajralish, bevalik, kuyov-kelin maqomi, qaynota-qaynona munosabatlari kabi ko'plab mavzular turli darajadagi tabu maydonini tashkil etadi. Shu bois mazkur tushunchalarni ifodalashda to'g'ridan to'g'ri nominatsiya o'rniga evfemik konstruksiyalar keng qo'llanadi. Masalan, o'zbek tilida "ikki yoshning baxti ochildi", "ro'zg'or qurdi", "uyli-joyli bo'ldi", "oilali bo'ldi" kabi birliklar nikoh jarayonini bevosita emas, balki ijtimoiy maqomning o'zgarishi orqali ifodalaydi. Ingliz tilida esa *to tie the knot, to settle down, to start a family, to walk down the aisle* kabi evfemik konstruksiyalar ayni funksiyani bajaradi. Nikoh diskursida tabu hodisasining mavjudligi, avvalo, insonning shaxsiy hududi (*privacy*), sha'ni, diniy e'tiqodi va oilaviy qadriyatlari bilan bog'liq. Brown va Levinsonning xushmuomalalik nazariyasiga ko'ra, muloqot ishtirokchilari adresatning "yuzini" saqlash uchun kommunikativ strategiyalarni tanlaydilar [2]. Nikoh diskursidagi evfemizmlar ham aynan mana shu pragmatik ehtiyoj natijasida yuzaga keladi. Chunki oilaviy muloqotda qo'pol yoki bevosita ifoda kommunikativ ziddiyatni kuchaytirishi mumkin.

Nikoh diskursi lingvokulturologik jihatdan ham alohida ahamiyatga ega. Chunki har bir xalq nikohni turlicha konseptualashtiradi. O'zbek madaniyatida nikoh, avvalo, ikki shaxs emas, balki ikki sulolaning birlashuvi sifatida talqin qilinadi. Shu sababli qarindoshlik terminlari, hurmat bildiruvchi evfemik murojaatlar va tabu birliklar juda faol ishlatiladi. Ingliz madaniyatida esa individualizm kuchliroq bo'lgani sababli nikoh diskursida shaxsiy tanlov, romantik munosabat va mustaqillik konseptlari ustuvor hisoblanadi. Bu farq evfemik vositalarning tanlanishida ham yaqqol namoyon bo'ladi.

Masalan:

O'zbekcha: *Qizingizning baxtini bersin.*

Mazkur nutqiy birlikda nikoh bevosita tilga olinmaydi. "Baxt" konsepti orqali nikohning o'zi evfemik tarzda kodlanadi. Pragmatik jihatdan ushbu ifoda ijobiy tilak, diniy qadriyat va milliy odob me'yorlarini birlashtiradi.

English: *They finally decided to settle down.*

Bu jumlada *marry* fe'li ishlatilmagan bo'lsa-da, kontekst nikohni anglatadi. *Settle down* iborasi oilaviy hayotning boshlanishini yumshoq va ijtimoiy maqbul tarzda ifodalaydi.

Yana bir misol:

O'zbekcha: *Kelinning oyog'i qutlug' keldi.*

Mazkur ibora kelinning oilaga kirib kelishi natijasida yuz bergan ijobiy voqealarni ifodalaydi. Asl mazmun bevosita aytilmaydi; uning o'rnini milliy mentalitet bilan bog'liq metaforik evfemizm egallaydi.

English: *She is expecting.*

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Ingliz tilida homiladorlikni ifodalovchi *pregnant* so'zi o'rniga *expecting* evfemizmi qo'llanadi. Ayniqsa, nikoh va oilaviy diskursda bu shakl kommunikativ muloyimlikni ta'minlaydi.

Mazkur misollar shuni ko'rsatadiki, nikoh diskursida tabu va evfemizm faqat leksik almashuv emas, balki madaniy bilim, diniy qadriyat va pragmatik maqsadlarning o'zaro integratsiyasi natijasida shakllanadigan murakkab diskursiv mexanizmdir. Shuning uchun ularni faqat semantik nuqtai nazardan emas, balki diskurs, pragmatika va lingvokulturologiya kesishmasida tadqiq etish ilmiy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz va o'zbek nikoh diskursida tabu so'zlar hamda evfemik birliklarning kommunikativ-pragmatik vazifalarini aniqlash, ularning lingvokulturologik motivatsiyasini ochib berish va ikki til o'rtasidagi universal hamda milliy xususiyatlarni qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

Mazkur tadqiqot antroposentrik tilshunoslik, pragmatik lingvistik, diskurs tahlili hamda lingvokulturologiya tamoyillariga asoslanadi. Tadqiqot obyekti sifatida ingliz va o'zbek tillaridagi nikoh diskursida uchraydigan tabu va evfemik birliklar tanlandi. Predmetini esa mazkur birliklarning semantik, pragmatik va diskursiv xususiyatlari, shuningdek, ularning milliy-madaniy motivatsiyasi tashkil etadi.

Tadqiqot materiali sifatida zamonaviy o'zbek va ingliz badiiy asarlari, nikoh marosimlari bilan bog'liq folklor namunalari, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlardagi oilaviy muloqotlar, diniy-ma'rifiy matnlar hamda ingliz tilidagi korpus materiallaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida nikoh, oila, kuyov-kelin, qarindoshlik, homiladorlik, ajralish va bevalik konseptlarini ifodalovchi 500 dan ortiq nutqiy birliklar saralab olindi. Ulardan 260 tasi o'zbek, 240 tasi ingliz tiliga oid misollarni tashkil etdi. Tahlilda tavsifiy, qiyosiy-tipologik, komponent tahlili, diskurs tahlili, pragmatik interpretatsiya va lingvokulturologik izohlash metodlaridan foydalanildi. Har bir misol kommunikativ vaziyat, nutq ishtirokchilari, ijtimoiy maqom, muloqot maqsadi va madaniy kontekst nuqtai nazaridan baholandi. Mazkur yondashuv evfemik birliklarning faqat lug'aviy emas, balki pragmatik vazifalarini ham aniqlash imkonini berdi. Tabu va evfemik birliklarni tasniflashda Allan va Burridge (2006), Brown va Levinson (1987), Lakoff (1973), Rawson (1981), Xudoyberganova (2013), Safarov (2008), Mahmudov (2017) hamda boshqa olimlarning nazariy qarashlariga tayandik [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7].

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, nikoh diskursida tabu birliklar tasodifiy shakllanmaydi. Ularning yuzaga kelishida diniy qadriyatlar, milliy urf-odatlar, jinslararo kommunikatsiya, oilaviy ierarxiya hamda jamiyatning axloqiy me'yorlari muhim

omil hisoblanadi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). O'zbek tilida quyidagi semantik maydonlar eng faol tabu zonasini tashkil etadi:

- jinsiy munosabat;
- bokiralik;
- homiladorlikning ilk bosqichlari;
- bepustlik;
- ajralish;
- bevalik;
- er-xotin o'rtasidagi shaxsiy munosabatlar;
- qaynota-qaynona bilan muloqot.

Ingliz tilida ham mazkur mavzularning aksariyati tabu hisoblanadi, biroq ularning ifodalanish darajasi nisbatan yumshoqroq va individualistik madaniyat bilan bog'liq.

Masalan,

O'zbekcha:

Qizimizning baxti ochildi.

Asl mazmun:

Qizimiz turmushga chiqdi.

Bu yerda *turmushga chiqdi* fe'lining o'rniga *baxti ochildi* metaforik evfemizmi qo'llangan.

Yoki

Uyli-joyli bo'lib qoldi.

Asl ma'no:

Uylandi.

Mazkur birlik nikohni emas, ijtimoiy maqomni ta'kidlaydi.

Ingliz tilida esa:

They tied the knot.

bevosita

They got married.

ma'nosini bildiradi.

Lekin birinchi variant ancha yumshoq, obrazli va emotsional hisoblanadi.

Shuningdek,

They finally settled down.

iborasi ko'pincha

They got married and started family life.

ma'nosida ishlatiladi.

Bu holat ingliz tilida ham nikohning bevosita emas, metaforik kod orqali ifodalanishini ko'rsatadi.

Materiallar asosida nikoh diskursida qo'llanadigan evfemizmlarni beshta asosiy guruhga ajratish mumkin.

1. Metaforik evfemizmlar

Bular eng faol qatlamni tashkil etadi.

Masalan:

O'zbek tili	Ingliz tili
baxti ochildi	tie the knot
oq fotiha oldi	walk down the aisle
ro'zg'or qurdi	start a family
oila qurdi	settle down

Mazkur birliklarda nikoh hodisasi bevosita emas, metaforik obraz orqali kodlangan.

2. Diniy motivatsiyaga ega evfemizmlar

O'zbek diskursida diniy komponent juda faol.

Masalan:

- Alloh nasib qilsin;
- qismati bor ekan;
- taqdiri ekan;
- oq yo'l tilaymiz;
- baxtli bo'lsin.

Bu birliklar nikohning ilohiy iroda bilan bog'liqligini aks ettiradi.

Ingliz tilida esa:

- God bless your marriage.
- May God guide your family.
- Heaven sent.

kabi birliklar ishlatiladi.

Ammo ularning chastotasi o'zbek tilidagiga nisbatan ancha past.

3. Qarindoshlik asosidagi evfemizmlar

O'zbek tilida yangi qarindoshlarning ismini aytmaslik qadimiy tabu hisoblanadi.

Masalan:

- dadajonlari;
- oyijonlari;
- kelinning dadasi;
- katta ota;
- katta ona;
- uy egasi.

Bu birliklar hurmat strategiyasini ifodalaydi.

Ingliz tilida esa:

- father-in-law;
- mother-in-law;

birliklari odatiy nominatsiya hisoblanadi va ular tabu xarakteriga ega emas.

Mazkur farq milliy madaniyatlar o'rtasidagi asosiy tafovutlardan biridir.

4. Homiladorlik bilan bog'liq evfemizmlar

Nikoh diskursida homiladorlik eng faol evfemik maydonlardan biri sanaladi.

O'zbek tilida:

- og'ir oyoq;
- yukli;
- ikkiqat;
- farzand kutmoqda;
- nasibador.

Ingliz tilida:

- expecting;
- with child;
- in the family way.

Masalan,

She is expecting.

o'rniga

She is pregnant.

deyish ham mumkin.

Lekin birinchi variant ancha muloyim hisoblanadi.

5. Ajralish bilan bog'liq evfemizmlar

Ajralish deyarli barcha madaniyatlarda salbiy konsept sanaladi.

Shuning uchun u ko'pincha yumshatilgan shaklda ifodalanadi.

O'zbek tilida:

- chiqisholmadi;
- yo'llari boshqa ekan;
- birga yashay olmadi;
- taqdir ekan.

Ingliz tilida:

- they separated;
- they went their separate ways;
- they decided to part.

Bu birliklar *divorce* so'ziga nisbatan emotsional yukni kamaytiradi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Shunday qilib, nikoh diskursidagi tabu va evfemik birliklar til tizimining alohida qatlamini emas, balki madaniyat, pragmatika va diskursning kesishgan nuqtasida shakllanuvchi murakkab kommunikativ hodisani tashkil etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Allan K., Burridge K. *Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – 303 p.
2. Brown P., Levinson S. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
3. Rawson H. *A Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk*. – New York: Crown Publishers, 1981. – 312 p.
4. Lakoff G. *Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts* // *Journal of Philosophical Logic*. – 1973. – Vol. 2. – P. 458–508.
5. Xudoyberganova D. *Lingvokulturologiya terminlarining qisqacha izohli lug'ati*. – Toshkent: Turon Zamin Ziya, 2015. – 44 b.
6. Safarov Sh. *Pragmalingvistika*. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2008. – 300 b.
7. Mahmudov N. *Tilning mukammal tadqiqi yo'llarini izlab....* – Toshkent: Mumtoz so'z, 2012. – 152 b.